
Д.І. КАЧЕНОВСЬКИЙ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИК ШКОЛИ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

*Охотнікова Наталія Геннадіївна,
здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Розглядаючи Д. Каченовського як основоположника школи міжнародного морського права на теренах України, необхідно зазначити, що однією з його вагомих наукових робіт є його докторська дисертація «Про каперів і призове судочинство щодо нейтральної торгівлі», яка була захищена ним у 1855 році [1]. Робота, доповнена автором, була видана англійською мовою під назвою «Prize Law» (London, 1867).

Перевагами даної роботи були стислий виклад історії каперства і призового судочинства, чіткий та вичерпний аналіз наукових теорій з цього питання, детальне ознайомлення з рішеннями призових судів Англії, Франції, Сполучених Штатів.

Дослідження Д. Каченовського починалося з передмови, що вказувала на значення питання, що досліджується, його межі, метод дослідження, періодизацію історії питання, джерела й посібники.

«На море, – говорить автор, – цивілізація ще не встигла здолати суворі середньовічні звичаї (...) зусилля держав, які ведуть війну на морі, спрямовані на винищення взаємної торгівлі. Знаходячи регулярний флот недостатнім для своєї мети, вони запрошують до боротьби приватних осіб(...) Ці вільні промисловці, з давніх часів відомі під одним ім'ям з морськими розбійниками (corsarii, piratae), носять також назву арматорів або каперів».

«Арматори не обмежуються переслідуванням ворога: їм доручається, крім того, нагляд за нейтральними підданими... Рішення справ про законність захопленої здобичі також належить державам, що воюють: вони засновують для цієї мети призові або адміралтейські суди...»

«Зі сказаного видно, що наука загальнонародного права може розглядати каперство як звичай морської війни, з двох сторін: 1) у його найближчих наслідках для воюючих держав; 2) у відношенні до нейтральної торгівлі».

Перше питання просте і ясне, друге – складне і запутане: «у трактатах і декретах різкі протиріччя й неузгодженості, у науці – розбіжності. Деякі з публіцистів

піднімаються до спокійних висновків (...); майже кожний відстоює свою улюблену теорію, або прийняту у відомій державі систему». Автор вивчив каперство з другої точки зору, але, через тісний зв'язок його з призовим судочинством, піддав розгляду й останнє.

Д. Каченовський мав на увазі «показати межі, в яких визначена міжнародним правом діяльність арматорів й адміралтейських судів щодо нейтральної торгівлі, знайти загально визнані засади, що повинні управляти цією діяльністю й нарешті простежити поступове застосування їх у практиці держав» [5, с. 283].

Робота містила блискучу аргументацію необхідності заборони каперства з історичної, економічної, військово-політичної та наукової точки зору [2, с. 9].

Й автор отримав найвищу винагороду, яка до того ж є рідкісною, – теоретичні положення дисертації були реалізовані: наступного, 1856 року, каперство було заборонене Паризькою декларацією про морську війну [3, с. 30]. Каперство визначалося у даному документі як перетворення торгових суден у військові, при якому власник торгового судна одержував каперське свідоцтво і на свій страх і ризик, піднявши військовий прапор, нападав у морі на військові судна противника.

Питання каперства, які підняв у той час Д. Каченовський у своїх роботах «Про каперів і призове судочинство щодо нейтральної торгівлі», «Каперство та морська війна у середні віки», були доволі актуальними, адже він заклав основи для дискусії, яка точилася щодо проблемних аспектів каперства та вилілася у низку наукових робіт, присвячених даній тематиці.

Так, зокрема, проблемні аспекти каперства у своїх роботах подалі висвітлювалися В. Грабарем у статтях «Капер», «Про каперство» (1856 рік), «Корсарство» (1860 рік), «Капери південних штатів Америки» (1863 рік), «Приватир 100 років тому» (1877 рік); а також у статтях Скадовського, Ейхельмана та інших.

У 1863 році вийшла перша частина «Курсу міжнародного права», який за задумом автора, мав стати фундаментальним дослідженням. У ньому після «Заміток» з приводу видання курсу та двох вступних лекцій розміщено вступну частину курсу, яка отримала назву «Значення науки міжнародного права у системі юриспруденції». У даному розділі Д. Каченовський наводить переконливу аргументацію щодо виділення міжнародного права в особливу систему права.

У 1866 році з'являється друга частина курсу, присвячена питанням історії міжнародного права. Вона охоплює лише давнину та середні віки. Продовження історії автор планував видати у 1868 році, але не зміг цього зробити. Це було пов'язано, по-перше, з його хворобою, а по-друге, з надзвичайною прискіпливістю, з якою Дмитро Іванович підходив до написання наукових праць.

Каченовський, за його словами, не міг обмежитися написанням підручника у шкільній формі. Він прагнув більшого – створити курс, який би розкрив уявлення людства про справедливість та корисність. На думку вченого, це дозволило б йому піддати критиці право, що існує, й сприяти створенню якісно нового права.

На жаль, Дмитро Іванович не встиг завершити «Курс міжнародного права», але навіть перші два випуски стали значним внеском у наукову літературу не лише вітчизняну, де на той момент не було жодного загального дослідження, але й у зарубіжну, багату монографіями і загальними курсами [4, с. 8].

Література:

1. Юридичний факультет Харківського університету за перші 100 років існування (1805-1905) / Під ред. М. П. Чубинського і Д. І. Багалія. – Харків: Видавництво Харківського університету, 1908. – 309 с.
2. Ястржембський В. А. Дмитрій Іванович Каченовський як учений і викладач // Пам'яті Д. І. Каченовського. – С. 2-20.
3. Кагановська Т. Є., Червяцова А. О. Особливості юридичного факультету Імператорського Харківського університету. Дмитро Іванович Каченовський // Universitates. Наука і просвіщення. – 2008. – №3. – С. 24-32.
4. Каченовський Д. І. Курс міжнародного права. Ч. I. – Харків: Університетська типографія, 1863. – 120 с.
5. Грабарь В. Э. Матеріали до історії літератури міжнародного права в Росії (1647-1917). – М.: Вид. АН СРСР, 1958. – 491 с.

Науковий керівник - Червяцова А.О., к.ю.н., доцент,